

FÉNYYIRDA

A Dohány utca és a fotókultúra

Albertini Béla

Aki mostanában végigmegy a Dohány utcán, ahol az utóbbi évtizedben körülbelül annyi „vendéglátóipari egység”-nek álcázott új kocsmá létesült – alkalmasint kis csemegeboltok helyén –, mint amennyi szeméttartót és frissen kiültetett fácskát semmisítettek meg a pajkos erre járók, ahol némely boltok munkatársai a saját portájuk előtti járdára szemetelik a csikkeket, ahol nyáron a késő délutáni csúcsforgalomban az autós azt a pillanatot is elátkozta amikor ide befordult, ahol évszaktól függetlenül este tizenegyől hajnali ötig részeg csordák főként angol nyelven ordibálva tántorognak hazafelé, szóval az erre járó ember valószínűleg nem is sejti, hogy 1945 előtt a Dohány utca a fotókultúra egyik fontos bázisa volt.

A Dohány utca 1. szám alatt az első emeleten (a „Szegedi kávéház” mellett) lakott 1864-ben Szokoly Viktor (1835–1913), Az Ország Tükre című „budapesti képes közlöny” szerkesztője. Munkássága idején, november elsején jelent meg a lapban a vezércikk *Rottenbiller Lipót*ról, akinek városvezetői szerepe közismert. Az írást

egy Rottenbiller-portré illusztrálta. A grafikai arckép aláírásából kiderül, hogy az fénykép után készült.

Az Ország Tükrét szerkesztő Szokoly Viktor fotótörténeti érdeme, hogy Rottenbiller Lipót neve alatt zárójelben olvasható a fénykép készítőjének neve is: „Schrecker fényképe után”. A fotográfus te-

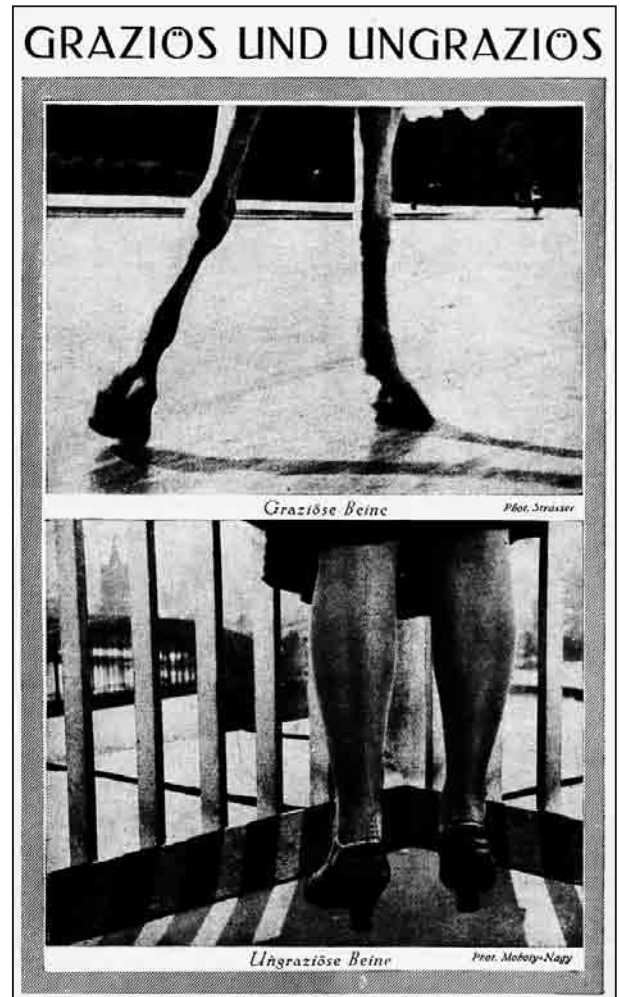
hát *Schrecker Ignác* udvari fényképész, a hatvanas évek fontos mestere volt.

A Dohány utca 10. számú házban (amely most éppen kiürítve, romos állapotban várja sorsa változását) született 1901. február 22-én *Reich Izrael* és *Guttman Hermína István* nevű fia. „A gyermek családi neve »Lóránt«-ra változott” (idézet az

Lóránt István képriportja, Münchner Illustrierte Presse, 1932

Moholy-Nagy felvétele tréfás képpárban, 1930

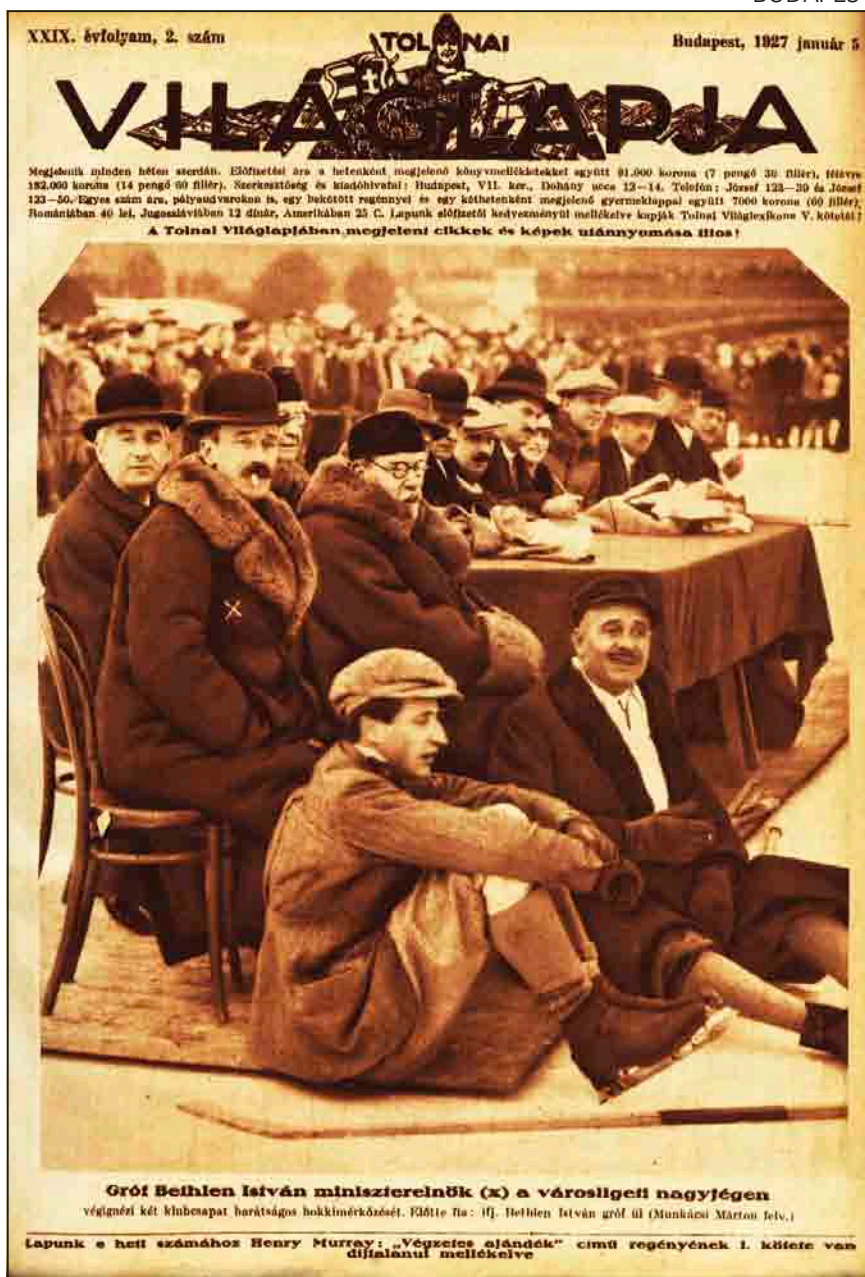

anyakönyvből: 86487/1917. B. M. – 1917. augusztus 29.). A Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában nincs nyoma annak, hogy az apa, Reich Izrael megváltoztatta volna a nevét, annak azonban igen, hogy az ő halála után három fia, közöttük István, megtette ezt. Reich, a későbbiekben *Lóránt István*nak már rövidnadrágos korában több sajtóorgánumban jelent meg fényképe, többek között Az Érdekes Újságban. Fényképezésénél jelentősebb lett az a szerkesztői és képszerkesztői munkássága, amely a Münchner Illustrierte Presse című lapnál kezdődött Stefan Lorant név alatt, majd miután Németországot el kellett hagynia, Londonban folytatódott (Weekly Illustrated, Lilliput). Lorant müncheni lapjában saját képeivel illusztrált írásokat is közreadott.

Az egyébként mítosz, hogy a két fénykép egymás mellé helyezése által kialakított képpár, amelyben a két kép tartalmának viszonya a humorforrás, Lorant találmánya lett volna Angliában. Ez németországi ötletként keletkezett az 1920-as évek közepe táján, majd a húszas-harmincas évek fordulóján virágzott több képes újságban és magazinban is (például: Das Leben, 1930/3. – itt a második kép *Moholy-Nagy*tól származott).

A Dohány utca 12–14. szám alatti épületben élte egykor több évtizedes sikorszakát a Tolnai Világlapja, amely 1944-es kényszerű megszűnéséig a legnagyobb fényképfogyasztó sajtóorgánumok egyike volt Magyarországon. *Escher Károly*, a huszadik század egyik legjelentősebb hazai fotóriportere, aki 1928-tól a „szomszéd várban”, a Rákóczi úton regnáló Est-lapoknál dolgozott, úgy emlékezett vissza, hogy a szakmában „Tolnai Világlapja”-ként emlegették a Dohány utcai lapot, mert igen szűkmarkúan fizetett az újságíróknak és a fotográfusoknak (*Escher Károly*: Riportfényképezés). A Tolnai mégis népszerű fórum volt a fotóriporterek körében is; a húszas évek második felében gyakran vitte oda is képeit például *Munkácsi Márton* – ő Eschert megelőzően működött az Est-lapoknál.

Munkácsi, mint azt a nagyvilágban sokan tudják, később fotóriporterként, majd divatfotográfusként világhírűvé vált Berlinben, illetőleg New Yorkban. Itthon viszont még az is kevésbé ismert, hogy számos „hétköznapi” fényképproduktuma a Dohány utcai Tolnai Világlapjában nyert nyilvánosságot. 1927 januárjában például a miniszterelnök *gróf Bethlen Istvánt* és fiát „kapta le”, akik egy jég-hokimeccs né-

A Tolnai Világlapja címlapja Munkácsi fényképpel, 1927

zői voltak. A kép közreadásának érdekessége, hogy a lap szerkesztősége annyira számolt a politikailag kevésbé tájékozott olvasókkal (a Tolnai mindig büszke volt populáris jellegére), hogy „x” jellel emelte ki Bethlent – aki mögött ekkor már több mint negyedszázados képviselői és közel hat év kormányfői múlt állt, s igencsak karakteres feje volt...

A képen a miniszterelnök lábánál ült középső fia, az 1904-es születésű *ifjú Bethlen István*. Ő a kormányzó egyik fiával, *Horthy István*nal a pesti éjszakai élet közismert, duhaj szereplője volt, visszaemlékezése szerint ki is érdemelte „a család szégyene, fekete báránya” jelzőt. (*Romsics Ignác*: Bethlen István: Politikai életrajz).

A harmincas évektől a Dohány utca 16–18. szám alatt volt *Pobuda Alfréd* fényképészeti műterme. (*Szakács Margit*: Fényképészek és fényképészműtermek Magyarországon 1840–1945). Ez a helyszín Pobuda számára az üzletileg sikeres emelkedést jelentette. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében őriznek egy tőle származó képet, amely korábban, a IX. kerületi Kínizsi utcai műtermében készült. A Kínizsi utcai műterem egy Dohány utcaiak a birtoklása előrelépést jelentett a szakmai ranglétrán. 1935-ben a Dohány utcai műhelyéből kikerült egyik képén nem mulasztotta el feltüntetni a bélyegzőjén: „Nagy aranyéremmel kitüntetve 1928” –

Levelezőlap Szécsy István műterméből

Gombos Elemér (Ludovika SE) vasárnap a hátúszásban bajnoki rekorddal győzött. Pobuda fényképezett a Tolnai Világlapja számára is – főként sporteseményeket.

A Dohány utca 30. szám alatti épület két fényképezési műteremnek is otthont adott. Itt dolgozott Szécsy István, aki – a FSZEK idézett gyűjteményének tanúsága szerint – a szokásos szolgáltató mesteriség mellett képes levelezőlapot készítő fotográfus is volt.

„Az udvarban” pedig 1929 és 1934 között Sass Béla műterme bújt meg.

A Hajnal műterem – bélyegzőjén a szimbolikusan sugarakat lövellő, félig már felkelt nap grafikájával – a Dohány utca 46. számú épületben (a Dohány és a Klauzál egyik sarkán) az első emeleten működött. 1934-ben a Tolnai Világlapjában Matuska Szilveszternek, a hírhedt viadukt-robbantónak törvényszéki tárgyalásról a Hajnal műterem által készített felvételeket használták fel (47. szám).

Matuska a bíróságon

A Hajnal műteremtől a Klauzál utca által elválasztott 48. számú másik sarokházban 1926–1928 között kapott helyet az EMKE Fotószalon, majd ezt követően itt dolgozott Eiser M. fényképész, akitől a legutóbbi időben is gyakran bukkannak fel különböző árveréseken politikusokat s a társasági élet szereplőit a harmincas évekből megidéző fotográfiák.

Gárdonyiék képeinek hátoldala

A Dohány utca 62-ben – pontosabban szólva a 62–64-ben – működött Hoffmann Viktor fotóciikk-kereskedése. Escher Károlynak fiatalabb korában, amikor még filmoperatőrként kereste a kenyerét, és mint amatőr fotográfus próbálgatta szár-

nyait a szakmában, volt egy technikai találmánya. Az „Artistica” fantázianévre hallgató szűrője az 1920-as évek elején az uralkodó fényképfelfogás szolgálatában a fényképezőgép objektívjére téve megállyította a keletkező kép rajzát. A hasonló célokra már régebben alkalmazott úgynevezett „félakromát” lencséknel olcsóbb szűrőt számos más eszköz mellett Hoffmann Viktor forgalmazta boltjában.

Az utcának a Nagykörúton túli szakaszán, a 73–75. szám alatt működött a 20. század elejétől csaknem fél évszázadon át a Gárdonyi Testvérek műterme. Az épület máig megőrzött néhány szép részletet valaha megélt fénykorából. A kapuja előtt állva most is megszemlélhetjük az üveget védő, kissé már megviselt vasrács nem hervadó virágait. Összehasonlítva ezt egy, a fényképész cég által készített felvétel (FSZEK Budapest Gyűjteménye) verzójával, ízelítőt kaphatunk az egykori stílusérzékből s a dekorativitás iránti vágyból is.

A Gárdonyi testvéreknek számos felvétele jelent meg a Képes Pesti Hírlap (a Pesti Napló képes melléklete kevésbé sikeres, de igyekvő konkurensének) hasábjain is.

A két világháború közötti korszakban a fotókultúra Dohány utcai képviselőinek múltját, pályafutását szemlélve két jellegzetes tendencia érvényesülése látható. Az egyik: a város valamely távolabbi pontjáról ide kerülni – esetenként innen még központibb helyszínekre, alkalmasint túlünk nyugatra eső külföldre eljutni – a szakmai/anyagi siker megtestesülését

A Dohány utca 73-75 kapujának részlete

jelentette a huszadik század első felében. A másik: a mozgékonyabb, a változtatásra képes fotográfusok a korábbi műtermi fényképezésből kilépve – illetőleg annak művelése mellett – bővülő mértékben fotóriporter munkára (is) adták a fejüket. ●